

TANULMÁNYOK

A szülői kontroll formái a posztadoleszcens fiatalok életében^{1, 2}

STADINGER JOHANNA HELÉNA³

ABSZTRAKT

Jelen tanulmány a posztadoleszcens korban lévő fiatalok leválása során megjelenő kontrolltényezőkkel foglalkozik, melyek késleltethetik, vagy akadályozhatják a fiatal felnőtt leválásának folyamatát. Célja az, hogy rávilágítson: a gyermekkori neveltetés, a gyermek-szülő kapcsolat és a közöttük lezajló kommunikáció lehetővé teszi egy újfajta tipológia megalkotását, melyben nem csupán a szülői kontrolleszközök azonosíthatók be, hanem a társadalmi kontrollmechanizmusok is identifikálhatók. A posztadoleszcencia-kutatások többsége a leválás sikerességét vagy mértékét leginkább a fiatalok anyagi helyzetére vezeti vissza. Jelen dolgozat azonban azt kívánja röviden bemutatni, hogy a Vaskovics László által megalkotott leválási dimenziók mélyebb megértése lehetséges a kötődések és kötelékek vizsgálatának segítségével.

KULCSSZAVAK: szubjektív leválás, társadalmi kontroll, családon belüli konfliktusok, posztadoleszcencia, szülői kontroll

ABSTRACT

Forms of parental control in the case of postadolescent youth

The present study addresses control factors that emerge during the detachment of young people in the post-adolescent age that may delay or hinder the detachment process of the young adult. It aims to highlight that childhood upbringing, the child-parent relationship, and the communication that takes place between them allow the creation of a new type of typology in which not only parental control tools can be identified but also social control mechanisms can be identified. Most post-adolescence research traces the success or extent of detachment mostly to the financial situation of young people. This paper, however, aims to briefly demonstrate that a deeper understanding of the dimensions of detachment as conceived by László Vaskovics is possible through the study of attachments and bonds.

KEYWORDS: subjective detachment, social control, conflicts in families, postadolescence, parental control

¹ Jelen tanulmány a 35. OTDK dolgozatom kivonatolt verziója, melynek címe: „A szülői kontroll megjelenése a posztadoleszcens korszakban a fiatal felnőttek szempontjából”.

² Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-20-1 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

³ Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, e-mail: stadi.johi@gmail.com

TANULMÁNYOK

Bevezetés

Ebben a tanulmányban a posztadoleszcencia olyan tényezőit tematizálom, amelyek ezen társadalmi jelenség mélyebb megértéséhez járulhatnak hozzá. A múlt századi Európa társadalmi változásai olyan módon befolyásolták a szülő és gyermek közötti kapcsolatot, amelynek hosszútávú következményei értelmezhetőbbé váltak. A posztindusztriális korszak beköszöntével tömegesen kimutathatóvá vált a kamaszkor elhúzódnása (Keniston 1986, Vakovics 2000b). Továbbá a posztadoleszcencia jelenségén belül olyan szubjektív dimenzióról is beszélhetünk, amelynek vizsgálata elsősorban a posztadoleszcens fiatalok egyéni élményein keresztül lehetséges (Vaskovics 2000b).

A tanulmány további részében bemutatom a posztadoleszcencia jelenségét, annak főbb értelmezéseit, továbbá az imént említett szubjektív értelemben megjelenő leválási dimenziót (Vaskovics 2000b), középpontba helyezve a szülő viselkedését, amelyet a fiatal felnőtt gyermekének számára non-konform viselkedésével szemben tanúsít. Kutatásom a posztadoleszcencia kevésbé objektív, sokkal inkább egyéni tényezőit, nevezetesen az önálló döntést eredményező leválást, valamint a szubjektív leválást vizsgálja, hozzájárulva a posztadoleszcens korszakban felmerülő konfliktusok és a leválás értelmezéséhez.

A fiatal felnőtt önállósodása magában foglalja családjától történő függetlenedését. Így e folyamat nem csak a posztadoleszcens számára jelent új kihívást, de a család számára is. Ebben az értelemben az autonóm felnőtt státusz elérésének folyamata konfliktusokkal terhelt, melyre mindkét félnek reagálnia kell, azaz a fiatal felnőttnek és szüleinek egyaránt. Kiindulópontom az volt, hogy gyermekük szocializációja során a szülők viselkedésében megjelennek a társadalmi kontrollmechanizmusok (fegyelmezés, büntetés, jutalmazás). A szocializáció azonban magában foglalja a normalizációt (így a követendő és elutasítandó értékek és normák kijelölését), azaz a szocializáció eredménye a normalizált, valamint az önkontrollal rendelkező fiatal, aki konform magatartást tanúsít a társadalmi és/vagy családi normákhoz (Foucault 1990, Gottfredson – Hirschi 1989, 1990). Ennek értelmében a későbbiekben kifejtett Travis Hirschi (1969) és F. Ivan Nye (1973) kriminológiai kontrollméleti modelljeik segítségével, részleges újra értelmezésével négy tipológia került megalkotásra. Kutatásom rámutat arra, hogy a fiatal felnőttek leválási minőségét befolyásolja, hogy a szülők milyen kontrolleszközöket alkalmaznak, valamint arra is, hogy a családon mint társadalmi intézményen belül azonosíthatók a társadalmi kontrollmechanizmusok, amelyek a szocializáció és normalizáció folyamatában nyilvánulnak meg. Összességében e konfliktusos életszakasz vizsgálatával feltárható, hogy a szülők mennyiben képesek befolyásolni a leválás folyamatát és ez milyen további súrlódásokat eredményezhet a családon belül.

TANULMÁNYOK

Posztmodern posztadoleszcencia

A 20. században kibontakozó folyamatok (globalizáció, individualizáció, termelés megjelenése) komoly hatást gyakoroltak a társadalmakra, melyekben nem pusztán szerkezeti átalakulások mentek végbe, de az egyéni életvitel mindennapjai is megváltoztak. A poszt-fordizmus kialakulásával megváltozott a munka világa, amelynek következtében nem pusztán a megélhetés a legfontosabb szempont az egyén életében. Felértékelődött az egyéni érvényesülés és önkifejezés, mint poszt-materiális értékek, amelyekhez a munkavégzés is hozzájárulhat mint identitás-kifejező cselekvésmód (Beck 2003, Simmel 2009, Schulze 1992).

A társadalmi differenciálódás egy kulturális differenciálódásként is értelmezhető, hiszen egy új világnézet kialakulásáról is beszélhetünk (Somlai 2013, Vaskovics 1999). Az individualizáció előretörésével az egyéni életutak váltak meghatározóvá (Beck 2003), melyhez igazodva a társadalmi intézményeknek is új feladatokat kell ellátniuk, így szükségképpen új funkciókkal kell bővüljenek. Mindezek értelmében a szocializációs szereppel is bíró társadalmi intézmények, mint a család vagy oktatási intézmények középpontjában sem a hagyományos társadalmi normák és értékek dominálnak, hanem az immár (Durkheim nyomán) „társadalmi tényező” vált individualizáció (Durkheim 2000). Ez az értékváltozás figyelhető meg a modern kor családjában, ahol az egyéni érdekek dominanciája erőteljesen jelenik meg, hiszen a család (mint ahogy a munka is) az egyéni önkifejezés módjaként is értelmezhető (Bauman 2001). Az individuum immár saját életútját a közösség bizonyos érdekeitől elválasztva építi fel, szemben a korábbi társadalmakkal.

Ennek értelmében új élethelyzetek jöttek létre, melyekben a késő-, vagy posztmodern kor fiataljai igyekeznek megtalálni egyéni életvilágukat. A fent említett folyamatok hatására egy komplex és új életszakasz jelent meg az egyéni életutakban, melyet a szakirodalom posztadoleszcenciának neveznek. A posztadoleszcencia mint fogalom értelmezhető a fiatal felnőttkoroként, azaz egy különálló életszakasz-ként, melyben a család közegéről leváló fiatalok még erőteljes függésben vannak családjuktól (főként anyagi szempontból). Mindazonáltal a posztadoleszcens korszak az adoleszcens, azaz a kamaszkor elhúzódásaként is definiálható (Vaskovics 2000b).⁴ A leváló fiatal felnőttek életében megfigyelhető egy sajátos önállósodási folyamat a szociális, morális, intellektuális, politikai, szexuális területeken, míg az anyagi függés hosszasan fennáll. Ennek feltételezhető okai az oktatásban eltöltött hosszabb idő (az ipari társadalmakhoz viszonyítva), illetve a munkaerőpiacra történő integrálódás nehézsége is (Zinnecker 1982).

A posztadoleszcens korszak, tekinthető egy bizonytalan életszakasznak is, melyet a jelenlegi kockázat-társadalmak struktúrája még instabilabbá tesz. Kialaku-

⁴ A posztadoleszcencia fogalmát a szakirodalom különbözőképp interpretálja (Murinkó 2010, Vaskovics 2000b). Jelen tanulmány szempontjából a posztadoleszcenciát különálló életszakasznak tekintem. Vö. Cole – Cole (1997).

TANULMÁNYOK

lása egy hosszas folyamat eredménye, mely az ipari társadalmak és azok fiataljai életének fokozatos változásaként immár a posztindusztriális társadalmak és azok fiataljainak új szokásait eredményezte. A leválási korszakban lévő fiatal felnőttek magatartása és életformája részben eltér mind a kamaszkorú fiatalokétól, mind pedig a felnőttekétől, ugyanakkor hatással van az említett két életszakaszban lévőkre (Somlai 2007).

Vaskovics kutatásai alapján kijelenthető, hogy a posztadoleszcencia mint társadalmilag releváns jelenség kiszélesedésének egyik legfőbb oka a modernizáció. Bevezette a szülői háztól történő leválás általa kialakított dimenziót. Ezek a jogi értelemben vett leválás (nagykorúság), közös fedél alól való kiköltözés (saját, önálló háztartás létrehozása), anyagi – pénzügyi leválás (saját jövedelem és megtakarítás megteremtése), önálló döntést eredményező leválás (saját cselekedetek szülői ellenőrzés nélkül történő véghezvitele) és a szubjektív leválási forma (szubjektív megítélése a felnőtt létnek, öntudatosodás) (Vaskovics 2000b).

1. táblázat. A leválás dimenziói

	<i>Függés</i>	<i>Önállóság</i>
Jogi értelemben vett leválás	Kiskorúság, korlátozott lehetőségek/képesség	Nagykorúság (jogi szempontból)
Közös fedél alól történő leválás	Szülőkkel közös háztartás	Önálló háztartás/saját lakás
Anyagi-pénzügyi leválás	Anyagi rászorultság	Pénzügyi önállóság
Önálló döntést eredményező leválás	Szülői ellenőrzés alatt történő döntéshozatal	Önmeghatározás, önkontroll (különösen partnerválasztás terén)
Szubjektív leválás, Öntudatosulás (Selbstwahrnehmung)	Fiatal identitás	Felnőtt identitás

Forrás: Vaskovics 2000b alapján

Ezek a dimenziók ugyanakkor a posztmodern korban ritkán teljesülnek a tizen-nyolcadik életév betöltésével. Ennek értelmében a fiatalok egyre inkább függésben maradnak a szüleiktől, hiába érték el a felnőtt kort jogi értelemben. A tizennyolcadik életévet betöltve egyre több fiatal marad szülői gondviselés alatt, ebből kifolyólag pedig új elvárások jelentkeznek a szülők magatartására vonatkozóan, amik alól a legtöbb szülő nem tudja, vagy nem akarja kivonni magát (Vaskovics 2000b).⁵

⁵ Ebben az esetben fontos kiemelnünk, hogy nem csak az otthonmaradó fiatal felnőtt irányába keletkeznek elvárások, hanem a szülők irányába is. Mivel a fiatal felnőtt jogilag önálló, jogosan merülhet fel benne annak igénye, hogy szintúgy felnőttként kezeljék szülei mindannak ellenére, hogy a korábban említett dimenziók tekintetében nem tekinthető önállóknak, így teljes értékű felnőttek.

TANULMÁNYOK

A gyermek posztadoleszcens korszaka a családban értelmezve, valamint a szülők szempontjából vizsgálva akkor kezdődik, amikor a szülők „középkorúak”. Ha több gyermek tartozik a családhoz, akkor a szülőben bekövetkező (mind érzelmi, mind viselkedési) változások az első gyermek leválási folyamatának kezdetével indulnak és az utolsó gyermek sikeres leválásával fejeződnek be. Ennek a folyamatnak a vége a szülők szempontjából az úgynevezett „üres fészek jelenség”. Rendszerelméleti megközelítésben tehát a rendszerből az alrendszerek leválása fokozatosan és elhúzódnak valósul meg (Spéder 2016), így a rendszer átalakulásának következtében az azt alkotóknak, így tehát a szülőknak, a sikeresen levált, valamint a leválófélben lévő fiatal felnőtt gyermekeinek új szerepeket kell definiálniuk; s e definíció új hatalmi viszonyokat eredményez a rendszeren, azaz a családon belül.

A későmodernitás individualizált fiatal felnőttjének (posztadoleszcens korban lévő gyermekének) legfőbb célja választ kapnia arra a kérdésre, hogy „Ki vagyok én?”. Ebből a szempontból igen erőteljes (szubjektív) önállóság jellemzi, jellemezheti. Azonban a szakirodalmak alapján korántsem tekinthető önállónak abban az esetben, ha a szülői házban él, vagy akár a szülei tartják el. Ebben az értelemben a fiatal felnőtt elhúzódnak leválása során rengeteg új, családi közegen kívüli tapasztalatra és ismeretre tesz szert (jövőbeni egzisztenciájának megteremtése érdekében), mely azonban konfliktust eredményezhet családjá tagjaival, elvégre már nem alkotják a korábban éveken, évtizedeken keresztül működő „közös valóságot”. Kétségtelen, hogy a kamaszkorban új ismeretekre tesz szert a média, a közösségi média, valamint egyéb intézményi és kortárs szocializációs közegek révén, azonban a posztadoleszcens életszakaszban lévő fiatal felnőtt helyzete kritikus, különösen abban a tekintetben, ha nem él együtt szüleiével, családjával. Ebben az esetben még annyira sem tartja a mindennapi kapcsolatot családjával, mint korábban, ezáltal jóval kevésbé hat rá a korábban „közös valóságként” megélt szocializációs közeg. Így a korábban normalizált viselkedésmintázat felbomolhat (Somlai 2013). A jelenség érdekessége abban áll, hogy a fiatal felnőtt szülei hogyan irányíthatják, ellenőrizhetik gyermekük viselkedését, megőrizve a korábbi viszonyrendszert és családon belüli dinamikát (Bánlaky 2001). Megjegyzendő azonban, hogy míg a fiatal felnőtt önállósodási próbálkozásai révén levetkőzi ugyan a családi hagyományokat (Neulinger – Mitev 2017), a társadalom szemében azt nem deviánsan teszi. Így tehát végeredményében egy konform módon végbemenő, a családi értékektől, normáktól részben, vagy nem véglegesen megváló egyén és szülei közötti konfliktusos helyzet tárulhat elénk. Ahhoz, hogy az újonnan kialakult konfliktusokat értelmezni lehessen, szükséges egy további elemet hozzávenni a családon belüli kapcsolatokhoz, mely nem más, mint a szocializáció során alkalmazott kontrollmechanizmusok.

TANULMÁNYOK

Kontrollmechanizmusok értelmezése a családon belül

A családot tekinthetjük a társadalom alapintézményének és így az első kontrollhatással bíró közegnek. A szocializáció során nem csak a minták átadása megy végbe, hanem az egyén (tehát a gyermek) normalizációja (Andorka 2006, Nagy – Trencsényi 2012: 20). Ahhoz, hogy ezt a folyamatot jelen tanulmány szempontjából értelmezni lehessen, szükséges bevezetni a társadalmi kontroll fogalmát.

A társadalmi kontroll egy olyan folyamat, amely során az egyént a társadalmi csoportok (így például a család) vagy más társadalmi, politikai intézmények a norma- és értékrendszer betartására sarkallják. A társadalmi kontroll folyamata mindazonáltal akkor tekinthető hatékonynak, ha az egyén inkorporálja, azaz létrejön az önkontroll (Reiss 1951). Ehhez a gondolathoz szorosan kapcsolódik a családi szocializáció, amely során az egyén internalizálhatja a társadalmi normákat és kontrollmechanizmusokat.

A társadalmi kontrollmechanizmusok felfedezhetőek a társadalmi intézményekben, hiszen a társadalmi integrációra való törekvés jelenik meg működésükben. Ivan Nye (1973) a társadalmi normák betartásának okát vizsgálta, akárcsak Reiss (1951). Kutatásának középpontját a család képezte és azon belül négy különböző kontrolltípust különböztetett meg. Egyrészt a közvetlen kontrollt (fegyelmezés alkalmazása), másrészt az internalizált kontrollt (normák elsajátítása), harmadrészt a közvetett kontrollt (érzelmi kötődésből kialakuló konform magatartás). Negyedik típusként a szükségletek konform módon történő kielégítését jelölte meg. Ennek értelmében minél könnyebb a szükségletek kielégítése, annál kisebb az esélye a deviáns magatartás kialakulásának (Nye 1973). Reiss és Nye esetén azt is fontos kiemelni, hogy a társadalmi kontroll és az önkontroll kölcsönösen hatnak egymásra (Győry 2019).

Ugyanakkor a fent említett két szerző mellett a társadalmi kontroll fogalma Travis Hirschi nevéhez köthető leginkább. Elméletének központi eleme a társadalmi kötelék, amely az egyént szűkebb csoportok más tagjaihoz, vagy magához a csoportokhoz kötik, mely biztosítja a normarendszer betartását. E köteléknek négy típusát különböztette meg. Egyrészt a kötődést emelte ki, mely egy érzelmi viszonyt jelent az egyén számára (például a szüleivel). Véleményük, tanácsaik, vagy akár a megfelelés kényszere elrettentő erővel bírhat, így ha a szülő-gyermek kapcsolat mélynek és harmonikusnak tekinthető, kisebb a normaszegés lehetősége. Ugyanakkor a szülőkhöz való mély kötődés mindenképp pozitív hatású, még akkor is, ha az egyén szülei alapvetően normaszegő magatartást követnek (Hirschi 1969).

A társadalmi kötelékek második eleme az elkötelezettség. Ha az egyén több időt és energiát fektet be akár tanulmányaiba, akár a szüleivel való kapcsolatába (vagy fordítva: a gyermekével/gyermekével való kapcsolatába), akkor annál kisebb a valószínűsége, hogy a kialakult viszonyrendszereket normaszegéssel valaki kockáztassa. Tulajdonképpen ez egy racionális magyarázata a normakövető viselkedésnek: az egyén számba veszi az előnyöket és hátrányokat cselekedete előtt. A kötelékek

TANULMÁNYOK

harmadik formája a részvétel, azaz minél inkább elfoglaltabb az egyén, annál kisebb a valószínűsége a deviáns viselkedés megjelenésének. A társadalmi kötelékek negyedik formája a hit, mely nem a vallásos hitet hordozza, hanem annak elfogadását, hogy a konformitás, tehát az uralkodó társadalmi normák követése helyes (Hirschi 1969).

Megemlítenéd, hogy Hirschi elméletét számos kritika érte, elvégre azt leginkább a fiatalkorúak normaszegésének felmérésére lehetett alkalmazni. Így munkásságát folytatva megalkotta az individuális kontroll elméletét, melynek központi vizsgálati tárgya az önkontroll mibenléte, valamint az önkontroll hiányának oka. Véleménye szerint az önkontroll alapvetően egy internalizált folyamat, mely a családi szocializáció révén alakul ki az egyénben (Gottfredson – Hirschi 1990).

A kontrollelméleti megközelítést összefoglalva elmondható, hogy az egyén viselkedése normálisnak tekinthető, ha követi a normákat, míg abnormálisnak tekinthető, amennyiben deviáns, azaz normaszegő magatartást tanúsít. Középpontjában pedig az a kérdés áll, miszerint miért tartják be az egyének a társadalmi és jogi normákat? Miért tanúsít az egyén konform magatartást? Azonban kutatásom elsősorban a fiatal felnőtt önálló döntést eredményező leválási, valamint a szubjektív leválási dimenziójának mélyebb megismerhetőségét célozza, szemben az objektív, számszerűsíthető leválási formákkal (jogi és anyagi leválás, valamint önálló háztartás létrehozása) (Vaskovics 2000b). Ennek értelmében Nye (1973) és Hirschi (1969) kontrollmechanizmus-kategóriáit alkalmazva a fenti kérdés átalakul: miért igazodik a fiatal felnőtt a szülei által kijelölt és/vagy a családjában fellelhető normarendszerhez? Ezen kérdés további relevanciáját adja, hogy az önálló döntéshozatal nem feltétlenül követeli meg a fiatal felnőtt szülei elvárásaihoz konform döntéshozatali magatartását. Ez épp az érdekek, elképzelések, vágyak sokféleségét feltételezve alakulhat így, amely a fiatal felnőtt és a szülei közötti konfliktusokhoz vezethet. Ezen kérdésekre akkor kapható válasz, ha megvizsgáljuk, mik azok a kontrolleszközök (mint például a felügyelet vagy a fegyelmezés), amelyek visszatartják a fiatal felnőttet attól, hogy elforduljon családjáérték- és normakészletétől, vagy azok egy részétől. Más megfogalmazásban kérdésem: mi készteti a fiatal felnőttet családjá normáinak elfogadására, vagy a családon belüli konform magatartásra, különösen akkor, ha a posztadoleszcens életszakaszban más és más normastruktúrákkal ismerkedik meg?

Kutatásmódszertan

A kutatás legfőbb célja az volt, hogy feltárja a szülők és fiatal felnőttek közötti családon belüli viszonyrendszert és ezen viszonyrendszerből eredeztethető konfliktusokat, továbbá lehetséges értelmezést nyújtson a fiatal felnőttek családon belül betöltött szerepére, valamint annak átalakulására a leválás során. A két fő kutatási kérdés, mellyel ez a tanulmány foglalkozik, hogy a leválási időszakban lévő fiatal

TANULMÁNYOK

felnőttek hogyan értékelik a szüleikkel való kapcsolatukat, valamint a leválási korokban a fiatal felnőttek döntéshozatali folyamatában megnyilvánulhat-e a szülői befolyás kontroll formájában?

A felmérés kvalitatív módszerrel, félig strukturált interjúk rögzítésével valósult meg. Az interjúalanyok kiválasztása és a felmérés hólabda-módszerrel történt. A módszer használatát a felmérés szempontjából meghatározott csoport, azaz a posztadoleszcensek életkori lehatárolhatóságának nehézsége indokolta (Somlai 2007). Jelen kutatásban három dimenzió a fiatal jelenlegi élethelyzetére vonatkozik Vaskovics László leválási-dimenziói alapján (Vaskovics 2000b). Az ezt követő dimenziókban feltett kérdések a gyermek- és kamaszkorra, a fiatalok családszerkezetére és a szülőkkel való kapcsolatukra irányultak. A szülőkkel való kapcsolat vizsgálata során középpontba került a fiatal felnőttek döntéshozatali folyamata, a szülők által a döntéshozatalra irányuló befolyásolás mértéke, valamint az ebből eredeztethető konfliktusok. Ezt követően feltárásra került a gyermek-és kamaszkorban megjelenő, továbbá a jelenleg is fellelhető kontrolláló eszközök a szülő és fiatal felnőtt gyermeke közötti viszonyrendszerben, mint például a büntetés és a jutalmazás mibenléte.

A felmérés során az egyetemi hallgatói jogviszonnyal rendelkező fiatalok kerülhettek a mintába. Összesen tíz férfi és tíz nő került bele a felmérésbe az ország kilenc különböző egyeteméről. Életkor szerinti megoszlást tekintve húsz és harmincöt év közé tehető az alanyok életkora (ez utóbbi azért került bele a mintába, mert egyetemi hallgatói jogviszonnyal rendelkezik, önálló keresettel nem rendelkezik, valamint szüleivel él egy háztartásban).

Alapképzésen összesen tizenegy, mesterképzésen öt, doktori képzésen egy interjúalany folytatja tanulmányait, valamint hárman osztatlan képzésben vesznek részt. Legmagasabb iskolai végzettséget tekintve legtöbben gimnáziumi érettségivel rendelkeznek, de akad az alanyok között diplomás, illetve szakközépiskolai érettségivel rendelkező is. Az interjúban részt vett alanyok döntő többségben (családformát tekintve) nukleáris családban, azonban volt, aki mozaikcsaládban, vagy egyszülős családban nevelkedett. Az alanyok jelentős részének van fiatalabb, vagy idősebb testvére.

Kutatási eredmények

A „KÖZÖS VALÓSÁG” MEGÉLÉSE ÉS ÁTALAKULÁSA

A családi programok szerepe szerves része a felmérésnek, mivel ezzel elénk tárul egyrészt a családon belüli dinamikák egy aspektusa, másrészt ebből következtethetünk a család integráltságának mértékére, továbbá a szülők és gyermekük közötti kapcsolat alapjára, erősségére, illetve a különböző szerepekre. Általánosságban

TANULMÁNYOK

elmondható, hogy egy idő után megszokottnak érzik a szülők (pontosabban azok egy része) fiatal felnőtt gyermekük távollétét, ugyanakkor a hazautazás alkalmával újra alkalmazkodniuk kell egymáshoz mind a posztadoleszcenseknek, mind szüleiknek.

A testvérekkel rendelkező alanyok mind gyermekkorukra visszaemlékezve, mind a közelmúltat felidézve úgy vélekedtek, hogy a szülőkkel való közös programjaikban az egész család részt vett. Úgy látszik, hogy ezekben a családokban nem volt jellemző az, hogy az interjú alanya vett volna részt egy családi programban kizárólag a szüleiével (a testvérei nélkül). A testvérrel nem rendelkező alanyok ugyanakkor úgy emlékeztek vissza mind gyermekkorukra, mind kamaszkorukra, hogy jóval több időt töltöttek el szüleikkel, mindaddig, amíg a kortárs csoport nem kezdett el fontosabb szerepet játszani életükben.

„Viszont soha nem is tanított meg semmire, mindig együtt voltunk, mindig együtt játszottunk, együtt elmentünk moziba, játékot kaptam, mindent megkaptam. Az volt, amit akartam. (...) Nem igazán volt szociális élete neki, ezért nekem sem volt szociális életem, mert nem tudtam, hogy mi az tizennégy éves koromig nagyjából.” (20 éves, férfi)

A szülők részéről a közös programok iránti igény a mai napig fennáll, ugyanakkor az alanyok életkorukból adódóan kortárs közegükkel több időt töltenek el. Ezt tovább fokozza sajátos helyzetük, ugyanis a felnőtté válás nehézségeit, rítusait együtt élik meg. Úgy látszik, hogy a felnőtté válás folyamata okozta nehézségeket könnyebben tudják feldolgozni kortárs közegükben. Továbbá magyarázza ezt, hogy a szülők akár életkoruknál fogva, akár végzettségük okán nem tudják teljes mértékben fiatal felnőtt gyermekük szemszögéből megközelíteni, átélni a leválás korszakában felmerülő nehézségeket.

A FIATAL FELNŐTT AUTONÓMIÁJÁNAK MÉRTÉKE A CSALÁDON BELÜL

Az alanyok általánosságban arról számoltak be, hogy bizonyos szituációkban felnőttként, bizonyos esetekben gyermekként kezelik őket szüleik. Ez a jelenség ugyanakkor komoly konfliktushelyzetek generál a családon belül.

„Igazából ugye, amikor nem vagyok itthon, akkor tudomásul veszik, hogy nekem már így saját életem van úgymond ott Szegeden. És nyilván ebbe nem szólnak bele, meg hát nem is nagyon tudnak. De így nem kérdezik meg, hogy na, ugye most nem csináltál semmi rosszat, meg semmi ilyesmi nincs. Viszont amikor itthon vagyok, akkor mindig ez a rakj már rendet a szobádba, érted, ilyen dolgok, mint amikor még gyerek voltam és nekik kellett mondani, hogy mit, hogyan csináljak.” (22 éves, nő)

TANULMÁNYOK

Vitás szituáció esetén a szülők fiatal felnőtt gyermekükhöz történő hozzáállása érdekes mintázatot mutat az interjúk alapján. Leginkább azok az alanyok érezték gyermek-státusuk erőteljesebb érvényesülését, akik hosszabb idő (hónapok) eltelte után utaztak haza, valamint azok, akik kapcsolata legalább egyik szülőjükkel konfliktusos. Ebben az esetben a szülő a családi hierarchiában betöltött szerepére hivatkozva, ezt érveléstechnikai eszközként alkalmazva ragadja magához a döntéshozatal jogát. Ha ki is van kérve az alanyok véleménye, vagy meghallgatásra kerülnek érveik, azokat általában nem veszik figyelembe:

„Tényleg azt érzem, hogy nincsenek érvei amelett, hogy miért neki van igaza. Hanem csak az, hogy mert ő jobban tudja.” (22 éves, nő)

A fiatal családon belüli autonómiája előrevetítheti az ismétlődő konfliktusokat (anyagi függés oka, munkavállalás hiánya) és konzerválhatja a fiatal bizonytalan érzetét az identitása kapcsán. A gyermeküket egyenlő félként, felnőtt státusúként kezelő szülők azonban, még ha nem is értenek egyet gyermekükkel, készek elfogadni véleményét, érveit. Számos esetben megjelenik tehát a fiatal felnőtt autonóm helyzete, illetve szerepe a családi döntéshozatali folyamatban, amely együtt jár az önálló döntéshozatallal.

ÖNÁLLÓ DÖNTÉSHOZATAL ÉS A SZÜLŐK SZEREPE A DÖNTÉSHOZATALI FOLYAMATBAN

A közös döntéshozatali folyamatokat követően azt vizsgáltam meg, hogy a fiatal felnőtt szülei milyen szerepet töltenek be gyermekük önálló döntéshozatali folyamatában. Ha a fiatal felnőttnek önállóan kell meghoznia döntést saját élete kapcsán, a közös döntéshozatali folyamatokhoz hasonló mintázat fedezhető fel. Az alanyok túlnyomó többsége általában kikéri szülei tanácsát, számukra komolyabb döntéshozatala előtt. Ezek azok az alanyok, akik a családi döntéshozatali folyamatban autonóm szereplőként vesznek részt. A szülői visszacsatolás hasonlóképpen működik, mint a közös döntéshozatal esetén, azaz elmondják véleményüket, meglátásaikat (még ha nem is értenek egyet fiatal felnőtt gyermekükkel), ugyanakkor elfogadják az autonóm módon meghozott döntést.

„(...) főleg, hogyha az a kérdés jön fel, hogy na és akkor édes drága egy kisfiam, mi a ...-ot akarsz kezdeni te ezzel a diplomával? Szóval, hát olyan kérdések igen... de már régen feladták azokat a kérdéseket, hogy ö... mi leszek mert igazából én sem tudom, hogy mi leszek. (...) Úgyhogy szerintem megértették azt, hogy igazából csak élek a lehetőségeimmel és ha elvállalok valamit, akkor azt meg is csinálom. (...) és nyilván a félelmeimet megosztom, de a döntést igazából mindig rám hagyják.” (25 éves, férfi)

TANULMÁNYOK

Azok a fiatal felnőttek azonban, akik otthon nem képesek hatni a közös döntéshozatal folyamatára és befolyásolni magát a végső döntést, saját életüket érintő döntéseiket egyáltalán nem, vagy félve osztják meg, akkor is szülőjük egyikével. Ennek következménye általában a családon belüli konfliktus.

„Hát én gyomorgörccsel mondtam el mindig, hogyha rossz jegyet kaptam. Meg megkértem anyát, hogy mondja el apának, mert én nem akartam apának elmondani.” (24 éves, nő)

A szülői elvárások kapcsán az alanyok leginkább azt emlegették, hogy hozzá kell járuljanak a háztartáson belüli munkavégzéshez. Ezen túlmenően szinte kivétel nélkül említették az egyetemi képzésük elvégzését, vagy az egyetemi tanulmányok során elérhető kiemelkedő teljesítményt. Ennek értelmében tehát egyik alany szülője sem örülne annak, ha fiatal felnőtt gyermeke saját döntésből kiiratkozna az aktuális képzésből. Ennek vélhető reakciói, melyről az alanyok számoltak be, az alábbi reakció-típusok köré csoportosulnak.

A gyermeküket partnerként kezelő szülők általánosságban elfogadnák fiatal felnőtt gyermekük döntését. A tanulmányaik alatt jól teljesítő alanyok mindenképpen heves érzelmeket váltanának ki szüleikből, ha abbahagynák képzésüket. Ezek a szülők elfogadnák döntésüket, de nagy valószínűséggel csak akkor, ha az alapos (és a szülők számára elfogadható) indokok megléte mellett történne.

Ha a családban nincsen felsőfokú végzettséggel rendelkező családtag, akkor az érzelmileg túlfűtött reakció mellett a szülő elvárná a mihamarabbi munkavállalást:

„K: Ha valamilyen okból abbahagynád a jelenlegi képzésedet, azt hogy fogadnák?”

A: Hát szerintem nem örülnének neki, de ha elmennék helyette dolgozni, akkor nem lenne vele különösebb problémájuk, sőt.” (22 éves, nő)

Azon alanyok számára, akiknek legalább egy szülője diplomával rendelkezik, nem merülhet fel opcióként a képzés abbahagyása, vagy félbeszakítása, elvégre szüleik is szereztek felsőfokú végzettséget. Így náluk a felsőoktatási képesítés alapvető elvárásként van jelen. Azok a családok, ahol konfliktusos viszonyrendszer fedezhető fel, a fiatal felnőtt csupán egyik szülőjével közölné döntését (félve), s megkérné, hogy az közölje a másik szülővel.

Konkréten, szubjektívan megélt szülői kontrolláló eszközök

A fiatal felnőttek beszámolóí alapján kijelenthető, hogy összefüggés áll fenn neveltetésük, szüleikkel történő kommunikációjuk minősége és a szüleik által alkalmazott

TANULMÁNYOK

kontrolláló eszközök között. A legtöbb esetben ugyanakkor ma már a fiatal felnőtt gyermek és szülei közötti kommunikáción belül jelennek meg a szülői kontroll eszközei. Ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy egyre inkább kézzel nem megfogható fegyelmezési, irányítási és ellenőrzési technikákat tapasztalnak az alanyok. Így tehát a szülő általánosságban kommunikációs módon, módozatokon keresztül kíván kontrollt érvényesíteni fiatal felnőtt gyermeke fölött, valamint annak döntései kapcsán.

Azok az alanyok, akik gyermekkorukban következetes nevelésben részesültek és jelenleg egyenlő félként, autonóm személyként tudják önmagukat meghatározni saját családjukban, minimálisan tapasztalják a szülei felől a kontrolláló eszközök megnyilvánulását. Ezen alanyok szülő általi kontrollálásának alapja az érzelmi kötődés, valamint a bizalmi kapcsolat megléte. A szülők általános bevett eszköztárába tartozik a testvéren keresztüli ellenőrzés, valamint a büntudatkeltés.

„Hát ugye kontrollszemélyként mindig ott volt a nővérem az első évben, úgy-hogy ott is voltak nyilvánvaló konfliktusok. Hát aggódtak nyilván, de ahogy telt-múlt az idő, meg látták, hogy még akkor is hogyha eljárunk a barátokkal, csoporttársakkal, ettől függetlenül az eredményeket hozom. Tehát az érdemjegyeken ez nem látszott meg, hogy valami... maximum csak pénztárca ügyileg, hogyha egyáltalán nem volt pénzem már szerdán. Az elején még nem nagyon tudtam beosztani a pénzt, de mindig volt egy ilyen tartalék a nyári munkámból.” (25 éves, férfi)

Azok az alanyok azonban, akiket szigorúan neveltek, jelenleg inkább alá-fölé rendeltségi viszonyban értékelik családjukban betöltött szerepüket. A legalább egyik szülőjükkel konfliktusos kapcsolatban lévő alanyok gyakrabban érzékelik a kontrollszerkezetek direkt megjelenését. Leginkább a lekezelő és passzív-agresszív kommunikáció, az érzelmi zsarolás, valamint a negatív visszacsatolás jellemzi az ebbe a csoportba tartozó fiatal felnőttek szüleinek megnyilvánulási módozatait.

*„K: Ez most is megállja még a helyét, hogy a szülőt feltétlenül tisztelni kell?
A: Igen. Igen. Egyébként még annyi, hogy még azt szeretik felhozni, hogy... hogy merthogy hogyha majd én is szülő leszek, akkor majd én is meg fogom látni, hogy én is ebbe a helyzetbe kerülök, akkor majd be fogom ismerni ezt a dolgot. Ez szokott még feljönni.” (20 éves, nő)*

Harmadikként megemlíthető viszont egy olyan csoport, ahol a szülő következetesen és egyben szigorúan nevelte gyermekét. Ebben az esetben olyan helyzetekkel találkozhatunk, ahol a szülők diktálta rendszerhez kötődés kialakítása a gyermekkori nevelés és szocializáció részét képezte. Végeredményében az egyén szülei viszonyában mindig is konform maradt mind az őt körülvevő szabályrendszerhez, mind

TANULMÁNYOK

szüleikhez tulajdonított pozíciókhoz. Ezt leginkább egy bizonyos munkakörhöz köthető magatartási minta magyarázhatja, mint például a rendőrként dolgozó édesapa munkaidőn kívüli magatartása. Ilyen értelemben a fiatal felnőtt sem gyermekkorában, sem jelenleg nem tartja érdemesnek azt, hogy szembe menjen a szabályokkal.

„Hát anyukámnak is van egy temperamentuma, apukám is, hogy rendőr volt. Így nem is mertünk igazából ellentmondani. Nálunk az volt, hogy amit ők mondanak, az úgy van. És még most se megyünk szembe velük.” (21 éves, nő)

Egy kiemelkedő példa ugyanakkor kijelöli a fentebb kialakulóban lévő „szülői kontroll-skála” másik végpontját. Az egyik alany elmondása alapján beazonosítható olyan szülő, aki nem alkalmazott kontrolleszközöket sem nevelési, sem szocializációs értelemben az alany gyermekkorában, illetve jelenleg sem alkalmaz az alannal szemben:

„A: (...) elváltak anyáék és maradtam anyával. 2005-től, én mindig így mondtam, és én ehhez tartom magam, mert szerintem ez így történt meg anya is így mondja. 2005-től nekem lett egy gyereke, az anya, neki pedig lett egy anyja, az én. Szerepet cseréltünk, értsd úgy, hogy mindenben. Tehát konkrétan öt éves koromtól nekem kellett otthon lenni az időben felkelőnek, az érettnak, a menjünk el bevásárolni, a sütök sütit, mert amúgy nincs kaja. A ne költsünk ennyi pénzt, mer amúgy nincs, mert nem dolgozol, meg ilyenek. És ez biztos hogy nagyon nagy hatással van az egész életemre, mert, mert nagyon hamar el kellett kezdenem felnőtt fejjel gondolkodni, mert ő nem tette, mert ő gyerek fejjel gondolkodott, mert egy nagy gyerek. (...) Amióta az eszemet tudom, nem volt anyja-fia viszony kicsit se, baráti viszonyban voltunk mindig is egészen most tavaszig. (20 éves, férfi)

Látható tehát, hogy az anyagi dimenziók tekintetében és az alanyok legtöbb esetében a függés még mindig fennáll (erre jó példa az, hogy kis hányaduk rendelkezik olyan önálló keresettel, mellyel képes fenntartani magát albérlésben anyagi támogatás nélkül). Átfogóbb kép alakult ki a szülő-gyermek kapcsolat értelmezése kapcsán azzal, hogy az alanyok beszámoltak az általuk érzékelt nevelési stílusról és fegyelmezési eszközökről. E két ismeret tekintetében tehát érthető a szülő általi befolyásolás és kontrolleszközök meglétének mértéke és formája a leválási időszakban (amennyiben ez releváns).⁶

⁶ Természetesen ezt a képet tovább árnyárnyalja az, hogy a vírus okozta szituáció az alanyok többségét hazakényszerítette, így a fiatal felnőttek és szüleik közötti kapcsolat szükségszerűen változásokon esett át.

TANULMÁNYOK

A felnőtté válás és függetlenedési folyamat egy jóval árnyaltabb képét kapjuk meg, ha egyszerre vizsgáljuk a fiatal felnőtt gyermek által tapasztalt szubjektív neveltetést, a szülő és fiatal felnőtt gyermek közötti kapcsolat alapját, valamint a szülők és fiatal felnőtt gyermekük közötti fennálló viszonyrendszert, illetve ez utóbbi alakulását. A következő tipológiák felállítása az alanyok szubjektív megítélésén alapszik minden kategóriát tekintve.

A leválásban megfigyelhető négy szülői viselkedési típus – kontroll és konformitás

„BIZALMI TÍPUS” – KÖZVETETT KONTROLL ÉS KÖTŐDÉS

Az interjúk során elének táruló mintázatból beazonosítható a fiatalok egy olyan csoportja, akiknek kapcsolata szüleikkel bizalomra épül. Az ebbe a típusba tartozó alanyok következetes nevelést véltek tapasztalni gyermekkorukban. Ez a bizalom azonban a folyamatos kommunikáció függvényében, a szülői elvárások mibenléte és az azokhoz történő alkalmazkodás függvényében is meginoghat. Ezek az elvárások mindazonáltal leginkább együttélési szabályok betartására és a felsőfokú tanulmányokra irányulnak. Tulajdonképpen az interjúalanyok e csoportjáról elmondható, hogy a szülők támogatják őket céljaik, terveik, álmaik megvalósításában; nem ritkán ösztönzik, motiválják fiatal felnőtt gyermekeiket. Ez természetesen magával vonja a szülői kontrolleszközök, mint például a szóbeli figyelmeztetés, adott esetben pedig a hosszas kommunikáció megvonás alkalmazását, illetve a dicséret, jutalmazás által megjelenő befolyásolást fiatal felnőtt gyermekük irányába, ámbar az alanyok szubjektív megítélése szempontjából csekély mértékben. Ugyanakkor ezeknél az egyéneknél a bizalmi kapcsolat megrendülése esetén fennáll annak a lehetősége, hogy a szülők akár az anyagi segítséget is megvonhatják. Ilyen értelemben a leválás, azaz a szülőktől történő függetlenedés bizonyos értelemben könnyen megy végbe az e típusba tartozó alanyok esetében. Ugyanakkor, mivel bizalmi kapcsolatról van szó (mely sérülékeny a maga nemében), a leválási folyamat akadályokba ütközhet, megnehezedhet. Ennek az a magyarázata, hogy az alanyok úgy érezték, a szülő partnerként, egyenrangú félként, autonóm döntéshozóként tekint fiatal felnőtt gyermekére; az elvárásoknak történő meg nem felelés represszív reakciókat vonhat maga után.

A bizalmon és partneri viszonyon alapuló kategóriában leginkább a kötődésből eredő kontrolleszközök találhatók meg, melyet a szülők alkalmaznak fiatal felnőtt gyermekük irányában. Ez a Nye (1973) által megfogalmazott közvetett kontroll kategóriája, melynek megnyilvánulása esetén az egyén normakövető magatartásának tanúsítása pontosan az érzelmi kötődés útján jön létre. Hirschi (1969) tipológiáját alkalmazva a kötődés nyilvánul ebben az esetben; azaz az érzelmi viszony a fiatal felnőtt és szülője között. Ennek értelmében tehát, mivel bensőséges viszonyt ápolnak, a

TANULMÁNYOK

fiatal felnőtt normakövető magatartásra való hajlandósága nagy. Ezt tovább mélyítik az alanyok által említett rendszeres családi programok (rítusok), azaz a Hirschi-féle részvétel, mint társadalmi kötelék megjelenése. Elképzelhető azonban, hogy mivel pontosan ebben a típusban fordul elő leginkább az anyagi támogatás, illetve az önfenntartásra történő ösztönzés is, azon Nye-féle kontrollmechanizmus jelenik meg, amely a szükségletkielégítés alternatívái útján érvényesül. Így tehát minél egyszerűbben elégíthetők ki a fiatal felnőtt igényei, annál nagyobb a konform magatartás megnyilvánulása. Esetenként a bizalmi kapcsolat sérülése révén ugyanakkor megjelenik a közvetlen kontroll a szülők irányából, tehát a fegyelmezés bizonyos formáival büntetik a normaszegést (Nye 1973). Ez összefügg a Hirschi által megfogalmazott elkötelezettséggel, mint társadalmi köteléssel. Ennek értelmében a fiatal felnőttek kevésbé szeretnék kockáztatni eddig elért eredményeiket normaszegéssel, elvégre a szülőktől támasztott bizalmat kockáztatnák (Hirschi 1969).

„KONSZENZUÁLIS TÍPUS” - INTERNALIZÁLT KONTROLL ÉS HIT

A fiatal felnőttek és szülei között konszenzuális alapokon nyugvó kapcsolat áll fenn akkor, ha közös szabályrendszert alakítottak ki. Ezek a posztadoleszcens szintűgy következetes nevelési stílusról számoltak be. Továbbá a családszerkezet és családon belüli kommunikáció szempontjából egyértelműen ők is felnőtt-felnőtt viszonyrendszerben állnak szüleikkel. Így tulajdonképpen ebből a szempontból egymástól független családtagokról van szó. A közös szabályrendszer kialakulásának tekintetében ugyanakkor két altípus határozható meg. Az egyik a következetes nevelés értelmében a szabályrendszer következetes változtatásában, kibővítésében gyökeredzik. A másik esetén ugyanakkor az apa és/vagy anya személyisége, mint tekintély ugyanúgy fellelhető a családban, mely a szabályok áthágásának visszatartó erejeként képződött le a fiatalok visszaemlékezése alapján. Mivel mindkét esetben a szabályokat közösen fektették le, valamint azt időről időre szélesítették, egy kifejezetten erős kapcsolatról beszélhetünk fiatal felnőtt és szülő között. Itt is megjelennek bizonyos mértékben az alanyok jelenlegi életében a szülői kontrolleszközök, mint a szóbeli figyelmeztetés, vagy a hibákra való rámutatás. Ugyanakkor ezek többnyire a fiatal felnőtt teljes leválása érdekében működnek, illetve az együttélési problémákra reflektálnak.

A konszenzuális kapcsolaton alapuló viszonyrendszerben ezáltal legmarkánsabban az úgynevezett internalizált kontroll található meg. Ez azt jelenti, hogy a norma- és értékrendszer jelentős részét a fiatalok magukévá téve válnak konformmá (Nye 1973). Ez látható a szabályrendszer folyamatos felülvizsgálatával és a mozgástér kibővítésével, valamint a szülők karakteres tulajdonságai által kiszabott szabályrendszer feltétlen (önérdekkövető módon történő) elfogadásával kapcsolatban. Az e csoportba tartozó alanyok a közvetlen kontroll, azaz a fegyelmezés eszközét

TANULMÁNYOK

igen ritkán tapasztalták meg; inkább figyelmeztetés, figyelmeztető jelzés jelent meg. A szabályok alkotta keretrendszert folyamatosan bővítő altípus esetén az internalizált kontroll, azaz az értékrendszer elsajátítása (valamint következetes, kétoldalú módosítása); míg a másokban a szükségletkielégítés konform módon végbemenő alternatívája dominál, mint kevésbé markáns kontrollforma (Nye 1973). Továbbá ez utóbbi altípust jellemzi leginkább a hit, azaz a mélyen gyökeredző erkölcsi meggyőződés annak kapcsán, hogy a fennálló érték és normarendszer elfogadása, ezzel a konform magatartás helyes (Hirschi 1969).

„INVERZ TÍPUS” – HIT

A harmadik típus bizonyos értelemben a szöges ellentéte a korábbi kettőnek. Ebben az esetben pontosan a nevelési módszer hiánya adja a problémát. Szabályrendszer hiánya értelmében talán egy sajátos „laissez-faire” nevelési módszert, pontosabban annak hiányát tapasztalhatták meg az alanyok. Mivel egészen gyermekkoruk óta szerepcserében éltek szülőjükkel/szüleikkel, igazából a vizsgálat szempontjából nem értelmezhető a felek közötti viszonyrendszer, azaz a szülő-gyermek kapcsolat és annak változása a továbbiakban. Az alanyok elmondása alapján a szubjektív leválás igen hamar elkezdődött és rövid idő alatt zajlott le, melynek akadályát tulajdonképpen semmi sem képezte és nem is képezi. A leválás így sokkal inkább a szülő/szülők szempontjából kell megtörténnjen, mintsem a fiatal felnőtt gyermek szempontjából, elvégre az alanyok szülője/szülei töltik be a gyermek státust.

Ezen típus esetén a kontrolltényezők teljes hiányáról számoltak be az alanyok. Mivel szerepcseré jellemezte mindvégig kapcsolatukat gyermekkoruktól fogva, a szülő nem alkalmazta egyik típusú kontrollt sem. Nem részesültek fegyelmezésben, nem tudtak értékrendszert elsajátítani, valamint bármit megkaptak, amit kívántak. Érzelmi kötődés ugyan kialakult bennük, ugyanakkor ez jelen vizsgálat szempontjából nem értelmezhető, elvégre nem mint szülőhöz, hanem „mint gyermekhez” kötődtek. Az, hogy ez is normakövető, konform magatartást eredményezett, valóban helytálló lehet, ugyanakkor nem az Ivan Nye által megszabott értelmezési kereten belül (Nye 1973), sokkal inkább magyarázná a korábban említett Hirschi féle hit, mint társadalmi kötelék kategóriája (Hirschi 1969).

„ELNYOMÓ TÍPUS” – KÖZVETLEN KONTROLL ÉS RACIONÁLIS KONFORMITÁS

A bevallásuk szerint szigorú, autoriter nevelést megtapasztalt alanyok egy újabb különböző típust alkotnak. Ebben az esetben az alanyok és szüleik közötti kapcsolatot konfliktusok jellemzik, melyek eredeztethetők korábbi problémák és viták fel nem oldásából, az előre lefektetett szabályrendszerek hiányából, illetve a bizalomszegény családi környezetből. Mivel a család egy autoriter személy és annak akarata

TANULMÁNYOK

köré szerveződik, mely megkérdőjelezhetetlen monopolhelyzetet tulajdonít önmagának, kritikát és különvéleményt nem tűr. Maga a család integráló ereje ennél fogva erős. Relációba helyezve úgy is mondhatnánk, hogy nem jellemzi a bizalmi viszonyon alapuló szülő-gyermek kapcsolat sérülékenysége. Mivel a szülő-gyermek kapcsolat meghatározó eleme egy autoriter személy, a családi dinamikák és kommunikációk is ezen autoriter személytől függően alakulnak. Ez nyilvánul meg abban, hogy fiatal felnőtt gyermekét a szülő még mindig gyermekként kezeli; önálló, autonóm döntési lehetőséget nem kíván biztosítani. A kontrolleszközök tárháza ebben a típusban kibővül a többihez képest: direkt és indirekt, rejtett és nyílt, visszafogott és agresszív formáit is megtapasztalták e csoport tagjai. Ezen eszközök közé tartozik a folyamatos kritikus hozzáállás a szülő részéről, az anyagi támogatások megvonása, valamint a felmerülő kockázatokra való túlzott figyelemfelhívás és szankciók bevezetésének lehetősége. Mivel e csoportot jellemzi az érzelmi-indulati megnyilvánulás magas reprezentálódása, feltételezhető, hogy a szülő bizonyos értelemben nem várja el gyermekétől, hogy felnőjön. Tehát nem kívánja leválasztani magáról érzelmileg fiatal felnőtt gyermekét.

Azokban a családokban, ahol konfliktusos dinamikát tapasztalhatunk, leginkább a közvetlen kontroll érvényesül (Nye 1973). Ennek nem csak gyakorisága, hanem mértéke is nagyban különbözik az előző típusokhoz képest. Fegyelmezés tekintetében tehát nem pusztán a „gyermeki hisztéria” esetén alkalmazott kibillentés érdekében „pofozták fel” gyermeküket a szülei. Erős kontrollformaként jelenik meg, hogy a fiatal felnőtt saját racionális belátásából, elkötelezettségéből, érdekkövetően kívánt, valamint kíván a mai napig normakövető lenni, konform módon viselkedni (Hirschi 1969, Nye 1973). Természetesen ebben az esetben is szükségletkielégítés áll a háttérben: még ha nem is jó a kapcsolata szülőjével, vagy ha nem is egyezik elképzelésük az alany életútja kapcsán, akkor is az alanyok konfliktuskerülő magatartást tanúsítanak. Mindezek értelmében egyértelmű tehát, hogy a közvetett kontroll, azaz az érzelmi kötődésen alapuló konform magatartás pusztán részlegesen alakul ki (akár Nye akár Hirschi tipológiáját alkalmazva): lehet, hogy az egyik szülővel jó viszonyt ápol a fiatal, melyből próbál erőt meríteni, rekreálódni, konfliktusai a másik szülővel annak érzelmi és indulati tartalma miatt még inkább leterhelik.

Míg a koronavírus válság bizonyos értelemben megerősítette (még ha ideiglenesen is) a családokat azok funkcióinak ellátása tekintetében (melynek oka egy sajátos kényszerszocializációs helyzet megjelenése) (Szabó 2020); az alanyokkal készített interjúk alapján az látható, hogy felnőtté válásuk, egyben szüleiktől történő függetlenedési folyamatuk akadályokba ütközik. Ennek legfőbb oka pedig az érzelmi kötődés megerősödése az újbóli együttélés következtében.

TANULMÁNYOK

Összegzés

A tanulmány célja az volt, hogy rávilágítson a posztmodern kor fiatal felnőttjeinek bizonytalan helyzetére, valamint a leválásban jelentkező érték- és érdekellentétekre a szülők és a leváló gyermek között. Az alkalmazott elméletek és az empirikus kutatásom alapján érzékelhető, hogy a szülői kontrolleszközök és a társadalmi kontrollmechanizmusok is megjelennek a fiatal felnőtt leválásnak idején hol korlátozó, hol segítő szándékkal. Mindez természetesen abból adódik, hogy a szülő meg kívánja óvni gyermekét az esetleges rossz döntések meghozatalától, ugyanakkor nem szándékosan gátolni gyermekét felnőtté válásában. Ezzel tisztább képet kaphatunk a Vaskovics-hoz (2000b) kötődő szubjektív leválási dimenzió értelmezése esetén.

A szülői kontrolleszközök és (családon belüli) társadalmi kontrollmechanizmusok megjelenése érzékelhetően eltér annak függvényében, hogy milyen a szülő-gyerekek kapcsolat, milyen minőségű az ebben a kapcsolatban végbemenő kommunikáció és milyen volt a neveltetés a családban. A kutatás alapján elmondható, hogy azon fiatalok rendelkeznek nagyobb szabadsággal, akikben szüleik megbíznak, valamint azok, akik a szülőkkel közösen hozták meg a családi közeg szabályait és alakították ki saját szabadságuk keretrendszerét. Ugyanakkor azon fiatalok esetében, akiknél a szülő személye elnyomó karakterrel rendelkezik, saját nyugalma érdekében az együtt eltöltött idő alatt engednek a szülői akaratnak. Mihelyt azonban (hacsak ideiglenesen is) elkerülnek a családból, már szabadon bontakoztatják ki elképzeléseiket.

A feltáró kutatás alapot adhat további kérdések megfogalmazására és vizsgálatára. Van-e összefüggés a szülők által gyakorolt folyamatos ellenőrzés és befolyásolás, valamint a mamahotel-jelenség kialakulása között? Milyen kontrollmechanizmusok mutathatók ki más szocializációs közegekben (iskola, kortárs csoport, média, munkahely)? A kontrollmechanizmusok hogyan és mennyiben járulnak hozzá az egyéni felelősségérzet kialakulásához, amely túlnyúl az önkontroll kialakulásán?

Irodalom

- Andorka R. (2006): *Bevezetés a szociológiába*. Budapest, Osiris Kiadó
- Bauman, Z. (2001): *The Individualized Society*. Cambridge, Polity
- Bánlaky P. (2001): A család belső működése – A családon belüli kapcsolatok dinamikája. In: Czibere I. (szerk.) (2006): *Családszociológia*. Debrecen, Debreceni Egyetem Szociológiai és Szociálpolitikai Tanszék, 38–61.
- Cole, M. – Cole, S. R. (1997): *Fejlődéslélektan*. Budapest, Osiris Kiadó
- Durkheim, É. (2000): A szociológia módszertani szabályai. In: Felkai G. – Némedi D. – Somlai P. (szerk.): *Szociológiai irányzatok a XX. század elejéig II*. Budapest, Új Mandátum, 272–313.

TANULMÁNYOK

- Foucault, M. (1990): *Felügyelet és büntetés. A börtön rövid története*. Budapest, Gondolat Kiadó
- Gottfredson, M. R. – Hirschi, T. (1989): A propensity – event theory of crime. *Advances in Criminological Theory*, Vol. 1, 57–67.
- Gottfredson, M. R. – Hirschi, T. (1990): *A General Theory of Crime*. Stanford, CA, Stanford University Press
- Gyóry Cs. (2019): Kontrollelméletek. In: Borbíró A. – Gönczöl K. – Kerecsi K. – Lévy M. (szerk.): *Kriminológia*. Budapest, Wolters Kluwer, 177–193.
- Hirschi, T. (1969): *Causes of Delinquency*. Berkely, CA, University of California Press
- Murinkó L. (2010): Mitől lesz valaki felnőtt? A családi szerepátmenetek és az önállóvá válás szerepe a felnőtté válás megítélésében. *Demográfia*, 53. évf. 1. szám, 7–37.
- Nagy A. – Trencsényi L. (2012): *Szocializációs közegek a változó társadalomban: A nevelés esélyei: család, iskola, szabadidő, média*. Budapest, Iszt Alapítvány
- Neulinger Á. – Mitev A. (2017): Fiatal felnőttek családi rítusai és a felnőtté válás jellemzői a családtól való leválás idején. *Szociológiai Szemle*, 27(1): 64–89.
- Nye, F. I. (1973): *Family Relationships and Delinquent Behaviour*. New York, Wiley
- Reiss, A. J. (1951): *Delinquency as the Failure of Personal and Social Controls*. Indianapolis, Bobbs-Merrill
- Simmel, G. (2009 [1890]): *A társadalmi differenciálódásról. Szociológiai és pszichológiai vizsgálódások*. Budapest, Gondolat Kiadó
- Somlai P. (2007): A posztadoleszcensek kora. Bevezetés. In: Somlai P. (szerk.): *Új ifjúság*. Napvilág Kiadó, Budapest, 9–43.
- Somlai P. (2013): *Család 2.0. Együttélési formák a polgári családtól a jelenkorig*. Napvilág Kiadó, Budapest
- Spéder Zs. (2016): A folyamatosan átalakuló család az ezredforduló Magyarországn. In: Osztie Z. – Náray-Szabó G. – Tordáné Pethetázy J. – Tőkéczi L. (szerk.): *Idők jelei*. Tanulmánykötet, Lexica Kiadó, Budapest, 77–92.
- Szabó A. (2020): „Gyerek vagy ám még...” – Egy történelmi COVID generáció születésének feltételei. In: Körösi A. – Szabó A. – Böcskei B. (szerk.): *Vírusba oltott politika. Világjárvány és politikatudomány*. Budapest, TK Politikatudományi Intézet – Napvilág Kiadó
- Vaskovics L. (2000a): Társadalmi modernizáció és a szülői szerepváltozás összefüggései. (Akadémiai székfoglaló). In: Czibere I. (szerk.) (2006): *Családszociológia*. Debrecen, Debreceni Egyetem, Szociológiai és Szociálpolitikai Tanszék, 14–22.
- Vaskovics L. (2000b): A posztadoleszcencia szociológiai elmélete. *Szociológiai szemle* 2000/4. 3–20.